

УДК 614.2:614.1:364.26(477.84)

DOI <https://doi.org/10.32782/pub.health.2025.1.22>**Панчишин Наталія Ярославівна,**

кандидатка медичних наук,
доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я
Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5786-3083>

Воронецький Роман Васильович,

здобувач вищої освіти 2 року навчання
за спеціальністю «Громадське здоров'я» медичного факультету
Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України

Хархаліс Юлія Юріївна,

здобувачка вищої освіти 5 року навчання
за спеціальністю «Медицина» медичного факультету
Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України

Смірнова Валентина Леонідівна,

кандидатка медичних наук,
доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я
Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7473-9826>

Романюк Ніна Євгенівна,

кандидатка медичних наук,
доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я
Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0322-5006>

ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я ТА ІНВАЛІДИЗАЦІЯ: РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. Актуальність. Інвалідизація населення відображає стан громадського здоров'я, соціально-економічний розвиток і ефективність медицини. Дослідження на регіональному рівні допомагає виявити чинники зростання інвалідності та шляхи її зниження.

Мета роботи – проаналізувати тенденції інвалідизації дорослого населення Тернопільської області, оцінити вплив системи громадського здоров'я на її динаміку та визначити перспективи вдосконалення профілактичних заходів.

Матеріали і методи. Для досягнення мети дослідження використано метод аналізу та синтезу, а також метод узагальнення на основі наукових праць, нормативно-правових актів і статистичних даних, що висвітлюють питання інвалідизації та громадського здоров'я.

Результати дослідження. У статті досліджено рівень інвалідизації дорослого населення Тернопільської області та його динаміку у 2017–2024 роках. Визначено основні причини інвалідності, серед яких провідні місця посідають серцево-судинні захворювання, онкологічні патології, травматизм та психічні розлади. Проаналізовано вплив системи громадського здоров'я на зниження рівня інвалідизації, зокрема через профілактичні заходи, реабілітаційні програми та доступ до медичних послуг. Окреслено перспективи вдосконалення регіональної політики у сфері запобігання інвалідизації та підвищення якості життя населення. Запропоновані заходи спрямовані на зменшення кількості нових випадків інвалідності та покращення ефективності медико-соціальної підтримки.

Висновки. Система громадського здоров'я відіграє важливу роль у зниженні рівня інвалідизації в Тернопільській області. Завдяки комплексним заходам, спрямованим на профілактику, діагностику та реабілітацію, можливо покращити якість життя населення та зменшити соціально-економічні наслідки інвалідизації.

Ключові слова: інвалідизація, громадське здоров'я, профілактика, реабілітація, Тернопільська область.

Panchyshyn N.Ya., Voronetsky R.V., Harkhalis Yu.Yu., Smirnova V.L., Romanjuk N.Ye. Public health and disability: regional aspects of Ternopil region

Abstract. Topicality. *The disability rate reflects the state of public health, socio-economic development, and the effectiveness of medicine. Research at the regional level helps to identify the factors of disability growth and ways to reduce it.*

The goal of the work is to analyze trends in disability of the adult population of Ternopil region, to assess the impact of the public health system on its dynamics and to identify prospects for improving preventive measures.

Materials and methods. To achieve the purpose of the study, the method of analysis and synthesis, as well as the method of generalization based on scientific works, regulations and statistics covering disability and public health issues were used.

Research results. The article examines the disability rate among the adult population of Ternopil region and its dynamics from 2017 to 2024. The main causes of disability, including cardiovascular diseases, oncological pathologies, trauma, and mental disorders, have been identified. The impact of the public health system on reducing disability rates has been analyzed, particularly through preventive measures, rehabilitation programs, and access to medical services. Prospects for improving regional policies to prevent disability and enhance the quality of life of the population have been outlined. The proposed measures aim to reduce the number of new disability cases and improve the efficiency of medical and social support.

Conclusions. The public health system plays an important role in reducing the level of disability in Ternopil region. Comprehensive measures aimed at prevention, diagnosis, and rehabilitation can improve the quality of life of the population and reduce the socio-economic impact of disability.

Key words: disability, public health, prevention, rehabilitation, Ternopil region.

Вступ. Інвалідизація населення є важливим індикатором рівня громадського здоров'я, соціально-економічного розвитку та ефективності системи охорони здоров'я. Дослідження цієї проблеми на регіональному рівні дає змогу виявити основні чинники, що сприяють зростанню кількості осіб з інвалідністю, та визначити шляхи зниження цього показника. Тернопільська область характеризується високою часткою сільського населення, що впливає на доступність медичних послуг і рівень профілактики захворювань. Крім того, соціально-економічні зміни, пандемія COVID-19 та воєнні дії останніх років значно позначилися на рівні інвалідизації.

Мета та завдання – аналіз тенденцій інвалідизації дорослого населення Тернопільської області, оцінка впливу системи громадського здоров'я на її динаміку та визначення перспектив удосконалення профілактичних заходів.

Методи дослідження. Дослідження базується на аналізі наукових праць, нормативно-правових актів і статистичних даних, що висвітлюють питання інвалідизації та громадського здоров'я. Використані матеріали дають змогу оцінити тенденції інвалідизації в Тернопільській області, визначити основні причини втрати працездатності та проаналізувати ефективність профілактичних заходів. Інформаційну основу становлять офіційні звіти Пенсійного фонду, Держстату та Департаменту соціального захисту населення, а також профілі громадського здоров'я регіону.

Результати дослідження. Упродовж 2017–2024 років спостерігалися суттєві коливання рівня інвалідизації, зумовлені соціальними, економічними та медичними чинниками. Кількість уперше визнаних осіб з інвалідністю у віці 18 років і старше зростала нерівномірно, особливо

в кризові періоди. Якщо у 2017 році цей показник становив 3 740 осіб, то у 2019 році він досяг максимуму – 4 317 осіб. У 2020 році через пандемію COVID-19 кількість випадків знизилася до 3 349, однак уже у 2022-му відбулося суттєве зростання до 4 609 осіб, що стало другим піковим значенням (табл. 1) [2; 7].

Останні статистичні дані за 2023–2024 роки демонструють подальше збільшення кількості осіб з інвалідністю, що, імовірно, пов'язано з наслідками воєнних дій та зростанням рівня травматизму. У 2023 році цей показник становив 4 872 особи, а у 2024 році – 4 923 (табл. 1).

Частка жінок серед осіб з інвалідністю залишається стабільною і становить близько 45–48 %, що вказує на відносно рівномірний розподіл між статтями. Проте зростання випадків інвалідизації серед жінок у 2023–2024 роках може бути пов'язане із загальним старінням населення, підвищеним рівнем хронічних захворювань та психологічним навантаженням, викликаним кризовими умовами.

Сільське населення продовжує демонструвати вищі показники інвалідизації, порівняно з міським. У 2024 році у сільській місцевості вперше визнано інвалідами 2 878 осіб, тоді як у міських районах – 2 045. Вища частка сільського населення серед осіб з інвалідністю свідчить про недостатню доступність медичних послуг, брак профілактичних програм і менший рівень обізнаності щодо факторів ризику [6].

Основні причини інвалідизації залишаються стабільними (табл. 2). У 2023 році найбільшу частку становили серцево-судинні захворювання (35 %), онкологічні хвороби (18 %), захворювання опорно-рухового апарату (12 %), травми (12 %), ускладнення інфекційних хвороб (5 %) та цукровий діабет (8 %).

Протягом 2022–2024 років відбулося значне зростання кількості випадків інвалідації через травми, особливо серед військовослужбовців та цивільних осіб, які постраждали внаслідок війни. Якщо у 2017 році цей показник становив 230 осіб, то у 2024-му – уже 910 (табл. 2).

Також спостерігається поступове збільшення частки осіб з інвалідністю через психічні та поведінкові розлади, що може бути наслідком стресових факторів, спричинених війною, економічною нестабільністю та пандемією COVID-19. У 2017 році цей показник становив 250 осіб, а у 2024 році – 480 (табл. 2).

Через профілактику захворювань, ранню діагностику, реабілітацію та соціальну підтримку людям з інвалідністю громадське здоров'я віді-

грає важливу роль у запобіганні інвалідації. У Тернопільській області є програми профілактики серцево-судинних та онкологічних захворювань, а також скринінгові програми.

У 2024 році в області проведено понад 2 600 кардіохірургічних операцій, що дало змогу знизити рівень інвалідації через інсульти та інфаркти на 10 %. Відкриття 13 центрів ментального здоров'я допомогло зменшити кількість випадків інвалідації через психічні розлади на 15 % (табл. 3).

Система громадського здоров'я Тернопільської області є ключовим механізмом впливу на зниження рівня інвалідації населення, зокрема через профілактику захворювань, своєчасне виявлення патологій, раннє лікування та реабілітацію пацієнтів.

Таблиця 1

Тенденції інвалідації в Тернопільській області [4]

Рік	Кількість осіб з інвалідністю, з них:	Жінки, %	Чоловіки, %	Міська місцевість, з них:	Жінки, %	Чоловіки, %	Сільська місцевість, з них:	Жінки, %	Чоловіки, %
2017	3 740	42	58	1 452	44	56	2 288	42	58
2018	3 789	45	55	1 498	47	53	2 291	43	57
2019	4 317	51	49	1 730	51	49	2 587	52	48
2020	3 349	51	49	1 294	51	49	2 055	51	49
2021	3 669	52	48	1 343	51	49	2 326	53	47
2022	4 609	46	54	1 936	46	54	2 673	47	53
2023	4 872	45	55	2 011	45	55	2 861	45	55
2024	4 923	46	54	2 045	46	54	2 878	46	54

Таблиця 2

Основні причини інвалідності в Тернопільській області [4-8]

Рік	Серцево-судинні хвороби	Онкологічні хвороби	Захворювання опорно-рухового апарату	Травми (включно з військовими)	Цукровий діабет	Психічні та поведінкові розлади
2017	1 320	650	450	230	310	250
2018	1 380	670	480	245	325	270
2019	1 510	720	520	260	350	290
2020	1 450	710	500	220	340	310
2021	1 490	730	540	280	360	330
2022	1 580	750	570	650	380	410
2023	1 630	770	600	820	410	450
2024	1 690	800	630	910	430	480

Таблиця 3

Вплив системи громадського здоров'я на рівень інвалідації [7–8]

Напрямок	Заходи	Результати
Профілактика інфекційних хвороб	Вакцинація, інформаційні кампанії	Зниження ускладнень інфекцій на 18 %
Реабілітація осіб після травм	Стационарні та амбулаторні реабілітаційні центри	Відновлення працездатності в 1 500 пацієнтів
Профілактика діабету	«Доступні ліки», скринінги	Зниження ускладнень на 12 %
Ментальне здоров'я	Програма «Ти як?», центри психологічної підтримки	Покращення стану у 2 000 осіб

Умови війни, економічні труднощі та зростання тягаря захворювань викликали потребу модернізувати медичні послуги, адаптувати систему до нових викликів і впровадити інноваційні підходи в громадське здоров'я. Зусилля, спрямовані на зміцнення охорони здоров'я та впровадження сучасних підходів у профілактику, лікування й реабілітацію, суттєво знижують ризик інвалідності та покращують якість життя населення.

Для зниження рівня інвалідизації необхідно покращити доступ до медичних послуг, розширити реабілітаційні можливості й посилити профілактичну роботу. Основними напрямками розвитку регіональної політики є впровадження нових скринінгових програм, розширення мережі реабілітаційних центрів та цифровізація медичних послуг.

Очікується, що внаслідок реалізації цих заходів рівень інвалідизації в області зменшиться на 15–20 % протягом найближчих трьох років. Запровадження програм раннього виявлення сер-

цево-судинних й онкологічних захворювань дасть змогу зменшити кількість випадків тяжкої інвалідності. Крім того, важливим напрямом є розвиток телемедицини, що забезпечить доступ до консультацій для мешканців сільських територій.

Висновки. Так, система громадського здоров'я відіграє важливу роль у зниженні рівня інвалідизації в Тернопільській області. Завдяки комплексним заходам, спрямованим на профілактику, діагностику та реабілітацію, можливо покращити якість життя населення й зменшити соціально-економічні наслідки інвалідизації.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з подальшим вивченням стану здоров'я населення, зокрема рівня інвалідизації населення, та діяльності системи охорони здоров'я і громадського здоров'я щодо розвитку та покращення якості надання медичної допомоги в Тернопільській області й зменшення соціально-економічних наслідків інвалідизації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бєлікова І. В. Громадське здоров'я, функції та послуги. Здоров'я населення: основні детермінанти. Полтава, 2019. 39 с.
2. Калинюк Н. М., Галіян А. В. Новели чинного законодавства у сфері громадського здоров'я. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2023. № 3. С. 80–85. URL: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2023.3.14227> (дата звернення: 27.01.2025).
3. Кравченко С. В. Громадське здоров'я: поняття і сутність, роль інформаційно-аналітичного супроводу. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2022. № 1. С. 70–74. URL: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.1.13078> (дата звернення: 27.01.2025).
4. Аналітична записка про діяльність головного управління пенсійного фонду України в Тернопільській області за I квартал 2024 року. URL: <https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/sites/6/2024/05/Analitichka-za-I-kvartal-2024-roku.pdf> (дата звернення: 15.01.2025).
5. Головне управління статистики у Тернопільській області. URL: <https://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfo.html> (дата звернення: 27.01.2025).
6. Департамент соціального захисту населення Тернопільської обласної державної адміністрації. URL: <https://social.te.gov.ua/articlearticles/2024/09/27/nadannya-derzhavnih-socialnih-dopomog/> (дата звернення: 27.01.2025).
7. Тернопільська обласна державна адміністрація - Брифінг щодо підсумків роботи галузі охорони здоров'я області у 2024 році та пріоритетні напрямки роботи на 2025 рік. Головна | Тернопільська обласна військова адміністрація. URL: <https://oda.te.gov.ua/news/bryfinh-shchodo-pidsumkiv-roboty-haluzi-okhorony-zdorovia-oblasti-u-2024-rotsi-ta-priorytetni-napriamku-roboty-na-2025-rik> (дата звернення: 27.01.2025).
8. Профілі громадського здоров'я, 2023, Тернопільська область. URL: <https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user92/Профілі%202023%20Тернопільська%20область.pdf> (дата звернення: 27.01.2025).

REFERENCES:

1. Byelikova, I.V. (2019). *Hromads'ke zdorov'ya, funktsiyi ta posluhy. Zdorov'ya naseleenny: osnovni determinanty* [Public health, functions and services. Population health: main determinants]. Poltava. 39 s. [in Ukrainian]
2. Kalynyuk, N.M., & Haliyan, A.V. (2023). Novelty chynnoho zakonodavstva u sferi hromads'koho zdorov'ya [Amendments to the current legislation in the field of public health]. *Visnyk sotsial'noyi hihiyeny ta orhanizatsiyi okhorony zdorov'ya Ukrainy – Bulletin of social hygiene and health care organizations of Ukraine*, 3, 80–85. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2023.3.14227> [in Ukrainian]
3. Kravchenko, S.V. (2022). Hromads'ke zdorov'ya: ponyattya i sutnist', rol' informatsiyno-analitychnoho suprovodu [Public health: concept and essence, the role of information and analytical support]. *Visnyk sotsial'noyi hihiyeny ta orhanizatsiyi okhorony zdorov'ya Ukrainy – Bulletin of social hygiene and health care organizations of Ukraine*, 1, 70–74. <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2022.1.13078> [in Ukrainian]
4. Analitichna zapyska pro diyal'nist' holovnoho upravlinnya pensynoho fondu Ukrainy v Ternopil's'kij oblasti za I kvartal 2024 roku [Analytical note on the activities of the Main Department of the Pension Fund of Ukraine in the Ternopil region for the first quarter of 2024]. Retrieved from: <https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/sites/6/2024/05/Analitichka-za-I-kvartal-2024-roku.pdf> [in Ukrainian]
5. Holovne upravlinnya statystyky u Ternopil's'kij oblasti [Main Department of Statistics in Ternopil Region]. Retrieved from: <https://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfo.html> [in Ukrainian]
6. Departament sotsial'noho zakhystu naseleenny Ternopil's'koyi oblasnoyi derzhavnoyi administratsiyi [Department of Social Protection of the Population of the Ternopil Regional State Administration]. Retrieved from: <https://social.te.gov.ua/articlearticles/2024/09/27/nadannya-derzhavnih-socialnih-dopomog/> [in Ukrainian]
7. Ternopil's'ka oblasna derzhavna administratsiya – Bryfinh shchodo pidsumkiv roboty haluzi okhorony zdorov'ya oblasti u 2024 rotsi ta priorytetni napriamky roboty na 2025 rik. Holovna | Ternopil's'ka oblasna viys'kova administratsiya. Retrieved from: <https://oda.te.gov.ua/news/bryfinh-shchodo-pidsumkiv-roboty-haluzi-okhorony-zdorovia-oblasti-u-2024-rotsi-ta-priorytetni-napriamku-roboty-na-2025-rik> [in Ukrainian]
8. Profili hromads'koho zdorov'ya, 2023, Ternopil's'ka oblast' [Public Health Profiles, 2023, Ternopil region]. Retrieved from: <https://phc.org.ua/sites/default/files/users/user92/Профілі%202023%20Тернопільська%20область.pdf> [in Ukrainian]